

Solti István¹

Egy nem igazolt kémgyanú története – Esettanulmány egy svéd újságíró és a magyar kémelhárítás viszonyáról²

*The Case of an Unproven Spy-Suspicion
Case Study on the Relationship between a Swedish Journalist
and the Hungarian Counter-Intelligence*

A tanulmány egy svéd újságíró esetét dolgozza fel az 1980-as évek Magyarországról. A magyar kémelhárítás III/II-10-c alosztálya 1981. január 19-én rendelt el bizalmas nyomozást az újságíró ellen kémkedés gyanúja miatt. Az ügyben a bizalmas nyomozás több éven keresztül tartott, amelynek során az állambiztonsági szolgálatok bevetették a titkos információgyűjtés szinte valamennyi rendelkezésükre álló eszközét.

A szerző a tanulmányban megvizsgálja, hogy a felhasznált titkos információgyűjtés erői és eszközei milyen szerepet játszottak a kémgyanú kivizsgálásában, azokat a magyar hivatalos szervek milyen elvek és metódusok mellett alkalmazták és azokkal milyen eredményekre jutottak.

Kulcsszavak: titkos információgyűjtés, megfigyelés, szobahallgatás, telefonlehallgatás, elhárítás, kémkedés, hírszerzés

This study presents the case of a Swedish journalist in Hungary in the 1980's. The Hungarian counter-intelligence III/II-10/c subunit ordered a covert surveillance against this journalist due to the suspicion of espionage in 19th January, 1981. The covert surveillance was carried out over several years, and during this time nearly all available secret information gathering means and methods were operated by the state security services.

¹ PhD, tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet Polgári Nemzetbiztonsági Tan-
szék, e-mail: solti.istvan@uni-nke.hu

² Az esettanulmány az ÁBTL-3.1.5-O-19345/1 számú személyi dosszié anyagainak a felhasználásával készült.

The author scrutinizes in this essay the role of the applied secret information gathering means and methods played in the surveillance of the espionage, the principles and methods which were followed by the Hungarian forces in the application thereof, and finally those results which were obtained due to the application.

Keywords: *secret information gathering, surveillance, secret surveillance of premises, interception, counter-intelligence, espionage, intelligence*

Bevezető

A címben szereplő eset az 1980-as évek első felében zajlott le, amikor is a hazai állambiztonsági kémelhárítási feladatokat a III/II-es Csoportfőnökség végezte, szoros együttműködésben az állambiztonság többi szakterületével. Információgyűjtő feladataik alkalmával szorosan együttműködtek a hazai társszolgálatokkal, különösen a III/V-ös Csoportfőnökséggel, amely a technikai információszerző tevékenységekben vett részt, a III/2-es osztállyal, amely a külső figyelési feladatokat végezte el, illetve a III/4-es osztállyal, amely a telefonlehallgatásokat intézte.

A III/II-es Csoportfőnökség ilyen irányú feladatait az ügyrendje határozta meg. E szerint a Csoportfőnökség feladata volt felderíteni és ellenőrizni a Magyarország ellen dolgozó külföldi hírszerző szolgálatok tevékenységét, valamint bizalmas nyomozást folytatni a kémkedéssel gyanúsítható személyekkel szemben. Köteles volt operatív ellenőrző és kutató munkát végezni az idegenforgalom és általában a nemzetközi érintkezés területein és a lakosság egyéb olyan csoportjai körében, amelyek az ellenséges szervek ügynöki bázisául szolgálhattak.³

E feladatokhoz igazították a Csoportfőnökség szervezeti felépítését a hetvenes évek elején, amelyet hosszas előkészítés után vezettek be. Ezt követően a Csoportfőnökség 11 önálló osztályra, az osztályok pedig alosztályokra tagozódtak. Így külön-külön osztály végezte az amerikai, a nyugatnémet és a többi NATO-tagország hírszerző tevékenységének a felderítését, míg külön osztály volt a nemzetközi együttműködés elhárítására.⁴ Ez utóbbi szervezeti egység volt a III/II-10 Osztály, amelyhez – mint esetünkben látható lesz – a külföldi újságírók feldolgozása is tartozott.

Az elhárító tevékenységnek megkülönböztették az egyes területeit, így az egyik volt az úgynevezett szűrő-kutató munka, míg jelentős része előzetes ellenőrzésből és bizalmas nyomozásból állt. Vagyis először az elhárítás kiválasztotta a legális nemzetközi érintkezés területén állambiztonsági szempontból figyelemre méltó személyeket a szűrő-kutató munkája során,⁵ majd az ezt követő titkos felderítése nyomán igazolta vagy cáfolta az esetleges bűncselekményre utaló tevékenységeket. A titkos felderítés első része, az előzetes ellenőrzés egy adatpontosító és adatkiegészítő munka volt, amelynek eredményeként a bűncselekmény elkövetésére vagy annak hiányára lehetett következtetni, időtartama is korlátozott volt. Ennek során nem volt

³ A Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség Ügyrendje 1972. 6/a) és 6/b) pontok.

⁴ Urbán 2019

⁵ Gergely 1980

felhasználható az operatív eszközök és módszerek teljes tárháza, hiszen nem voltak alkalmazhatók olyan intézkedések, amelyek az állampolgári jogok érvényesülését korlátozták.⁶ Ezzel szemben a felderítés érdemi szakasza, a bizalmas nyomozás, a bűncselekményre utaló magatartás bizonyítására szolgált, amiben már a hatékony elhárító munka kiszolgálására széles körű eszköztárral rendelkeztek az akkori szolgálatok. Rendelkezésükre állt a humán és a technikai információszerzés teljes eszköztára. A bizalmas nyomozás jóváhagyott határozat alapján kezdődött, amelyben meg kellett határozni a bűncselekmény gyanújára utaló körülményeket, a gyanúsított személyét, a gyanút valószínűsítő adatokat és a bevezetésének indokát, végrehajtása pedig jóváhagyott terv alapján történhetett meg, az egész eljárás szigorú szabályok mentén volt folytatható.⁷

A teljes felderítő eljárás legfontosabb operatív eszköze volt a hálózat ebben az időszakban, amelynek szervezetét és működését 1972-ben szabályozták újra. A belügyminiszteri parancs részletesen szabályozta a hálózat funkcióit, a hálózati személyek típusait (titkos munkatárs [tmt], titkos megbízott [tmb], ügynök [Ü]), a beszerzések eseteit és eljárási lépéseit. Meghatározta továbbá a hálózati személyek vezetésének, nevelésének és ellenőrzésének alapelveit, a kapcsolattartás megszervezésének, a hálózati személyek átadásának, pihentetésének, kizárásának szabályait, illetve megadta a hálózati személyek jogi helyzetének leírását.⁸

Szintén humán erőforrással folytatott titkos információgyűjtő módszernek volt tekinthető a konspirált környezettanulmány és a külső (operatív) figyelés.⁹ Az operatív figyelés címet viselő útmutató szerint a külső figyelés olyan operatív eszköz volt, amely alkalmas volt személyek konspirált követésére, mozgásuk, tevékenységük dokumentálására, kapcsolataik megállapítására, útvonalak, területek, objektumok megfigyelésére, biztosítására, tevékenység megakadályozására, a hálózat tagjainak vagy jelöltjeinek ellenőrzésére, tanulmányozására. Konkrét célként olyan feladatokat határozott meg, mint a figyelt személy kapcsolatainak megállapítása, rendelkezik-e rejtek- vagy búvóhellyel, életmódjának, baráti és ismerősi kapcsolatainak felderítése, vagy akár objektumok, követségek, kereskedelmi és kulturális intézmények szemmel tartása.¹⁰ A figyelő állomány különböző technikai adatrögzítő eszközökkel végzett képi dokumentálást, amely során általában konspiratív fényképfelvétel készült találkozásokról vagy a figyelt személy egyéb tevékenységéről.¹¹ A konspiratív környezettanulmány olyan operatív eszköz volt, amely a tanulmányozandó személyekről az életkörülményeikre, napi tevékenységeikre, szokásaikra vonatkozó adatok gyűjtését a környezetükből végezték el az állambiztonsági szolgálatok. Ennek végrehajtása az állambiztonsági szolgálatokhoz való tartozás leplezésével történt, aminek érdekében fedőokmányokat, fedőigazolványokat használtak fel. A végrehajtó

⁶ Az állambiztonsági szervek előzetes ellenőrző és bizalmas nyomozó munkáját meghatározó 0010/1973. számú belügyminiszteri parancs, I. fejezet.

⁷ 0010/1973. számú belügyminiszteri parancs, II. fejezet.

⁸ A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 005. számú parancsa, Budapest, 1972. április 5.

⁹ A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 13/1963. számú és a 10/1970. számú parancsai.

¹⁰ *Operatív figyelés 1. kötet* 1972

¹¹ Gyarmati–Varga 2001: 675.

munkatársakat különböző vállalatok alkalmazottjaiként titkos állományban foglalkoztatták. Az információk megszerzéséhez legendákat használtak fel.¹²

A technikai információgyűjtés eszközei szintén belső szabályzóban voltak rendezve, a legújabb belső szabályozót éppen 1982-ben adták ki, amellyel az addigi lehetőségeket még tovább bővítették. Ezek szerint az állambiztonság elhárító szervezete alkalmazhatott levéllenőrzést („K” ellenőrzést), titkos házkutatást, operatív technikai rendszabályokat (telefonlehallgatást [3/a], szobalehallgatást [3/e], vizuális megfigyelést [3/r]), valamint operatív technikai módszereket (titkos behatolást, zárnyitást [3/z], dokumentáló képrögztést [3/f]).

A „K” ellenőrzést a belügyminiszter 1970-ben kiadott parancsa szabályozta, amely szerint csupán bizalmas nyomozás alatt álló külföldi és magyar állampolgárok, csoportok, szervek, objektumok és központok ellenőrzésére lehetett igénybe venni, egyéb eljárási szakaszokban nem.¹³

A 17/1971 sz. parancs minősítette operatív rendszabálynak azokat a titkos operatív technikai eszközöket, amelyek folyamatosan vagy időszakosan biztosították a konspirált lehallgatást, fényképezést, vizuális ellenőrzést.¹⁴ Az operatív technikai eszköztár 1982-re nyerte el végleges formáját,¹⁵ az alkalmazott operatív technikai rendszabályok mellett ekkor került sor az operatív-technikai módszerek bevezetésére, két új eszközzel, a zárnyitással és a dokumentáló képrögztéssel.

Jelen esettanulmányban azt mutatom be egy konkrét ügy eseményei alapján, hogy a magyar állambiztonsági szolgálatok a rendelkezésükre álló titkos információgyűjtő erőket, eszközöket és módszereket hogyan alkalmazták, azokat milyen esetekben és milyen körülmények között vették igénybe. Megnézem azt is, hogy a bevetett eszközök milyen operatív értékű információk beszerzésére voltak alkalmasak, illetve azt, hogy a feldolgozás egyes szakaszai mennyire voltak megalapozottak és szükségesek.

Azonban hangsúlyozni szeretném, hogy a tanulmányban nem célokom az eset történelemtudományi szempontú feldolgozása és értékelése, pusztán a rendészet-tudomány és a nemzetbiztonság szakmai szempontjai szerint vizsgálom meg a svéd újságíró magyarországi tevékenységének elhárítását.

A kémkedésre utaló gyanú kifejlődése

Az állambiztonsági szolgálat szűrő-kutató munkája során egy korábban már kizárt hálózati kapcsolatának jelzése alapján a kémelhárítás látókörébe került egy gyakran Magyarországra látogató svéd újságíró az 1970-es évek második felében. A svéd állampolgárságú férfi a *Svenska Dagbladet* nevű lap Bécsbe akkreditált újságírója volt, akit a magyar elhárítás ellenőrzés alatt tartott az elsődleges információk megszerzése után 1978. június 5-től, mégpedig „Sütő” fn. alatt.

¹² Demeter–Tóth 2012

¹³ A belügyminiszter 19/1970. számú parancsa a postai küldemények operatív ellenőrzésének szabályozására.

¹⁴ A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 17/1971. sz. parancsa a titkos operatív technikai rendszabályok alkalmazásáról.

¹⁵ A belügyminiszter 35/1982. számú parancsa az Operatív-Technikai Rendszabályok és Módszerek Alkalmazásának Szabályzata kiadásáról.

„Sütő” közgazdasági egyetemet végzett, majd ösztöndíjasként Prágában tanult, azt követően helyezkedett el újságíróként. Több nyelven beszélő, nyugaton elismert, tekintélyes újságíróként jellemezték. Az állambiztonság értékelése szerint „Sütő” politikai megnyilatkozásai során élesen bírálta az akkori szocialista berendezkedést, viszont igyekezett korrekt, a tények valóságát tekintve megbízható újságírónak feltűnni.

Az elhárítás „Sütő” magyarországi tevékenységét 1975-ig vezette vissza „Egri Edit” fn. hálózati személy segítségével, aki hivatalos tolmácsként kísérte az újságírót akkoriban Magyarországon. Eszerint a svéd újságíró 1975-től járt Magyarországra, élettársával gyakran megfordult Budapest mellett Győrben és Sopronban is. Az állambiztonsági szolgálatok gyanúját alapvetően az keltette fel, hogy „Sütő” aktív kapcsolatot épített ki és tartott fenn az akkori magyar ellenzék prominens személyeivel, valamint a magyar irodalmi élet jeles képviselőivel ápolt jó személyes viszonyt.

A magyar elhárítás nemcsak „Sütő” magyarországi tevékenységét tartotta szemmel, hanem a lapjában Magyarországról megjelent cikkeit is értékelte. Például egy 1978-ban az új magyar gazdasági mechanizmus bevezetésének tizedik évfordulója alkalmából megjelent cikk tartalmát két oldalon keresztül ismertette „Pénzes Ernő” fn. tmb. jelentése, valamint a szolgálat elkészítette az Illyés Gyulával készített interjúja magyar nyelvű fordítását is. Ebből például arra a megállapításra jutottak, hogy „Sütő” Magyarország és Románia szembeállítására törekszik.

Az állambiztonsági szolgálat illetékes szervezeti egysége új fokozatba kapcsolta „Sütő” ellenőrzését 1978 második felében. Úgy ítélték meg az addig beszerzett adataik alapján, hogy a svéd újságíró tevékenysége ugyan a kémkedés gyanúját nem veti fel, de további ellenőrzésre érdemes. Az ellenőrzés céljaként valamennyi hazai kapcsolatának felderítését, tevékenysége céljainak megismerését, az esetleg megszerzett bizalmas információk kiderítését és ezek felhasználásának feltérképezését jelölték meg.

Az újabb operatív célok elérése érdekében az elhárítás illetékes alosztálya megtervezte az elkövetkező időszak feladatainak ütemezését 1978 szeptemberében. Ennek eredményeként hálózati szinten felújították a kapcsolatukat a korábban már kizárt „Egri Edit” fn. tmb.-vel, aki továbbra is „Sütő”-nek tolmácsolt és baráti viszonyt is ápolt a svéd újságíróval. Az újságíró bécsi címét „K” ellenőrzésnek vetették alá, valamint szorosabb együttműködést alakítottak ki egyes illetékes társszervekkel is az ott keletkezett információk hatékony becsatornázása érdekében. Felvitték „Sütő” adatait a határfigyelőztetési rendszerbe, valamint igényelték külső figyelés alkalmazását is. És végezetül tervbe vették telefon- és szobalehallgatás bevezetését „Sütő” szállodai szobáiba, valamint a szobák titkos kutatását.

A zöld rendszer nevezetű határfigyelőztetés jelentése szerint „Sütő” október 10-én Sopronnál belépett az országba és egyenesen az egyik neves budai szállodába hajtott gépkocsijával, ahol a helyiséglehallgató berendezéssel ellátott 323-as szobát kapta. A technikai rendszerek alkalmazásával azt sikerült megállapítani „Sütő” egy hónapos itt-tartózkodása alatt, hogy egy alkalommal felhívta Péter nevű író barátját, akivel november 10-én színházba, másnap pedig az Astoriába mentek.

A hírszerző társszolgálatok irányába tett megkeresésre a következő év áprilisában érkezett válasz. A hírszerzés illetékes szakterülete küldött egy tájékoztatót, amelyben „Sütő” bécsi munkatársi körét és elfogadottságát ismertette. A hírszerzés nem ellenőrzött információi szerint „Sütő” Eric Bourne bécsi tudósító köréhez tartozott,

aki állítólag az amerikai titkosszolgálattal állt kapcsolatban. Ezenkívül azt is leírták, hogy „Sütő” nem utazhat be Csehszlovákiába ellenséges hangvételű cikkei miatt.

„Sütő” következő alkalommal 1980. november közepén utazott Magyarországra, amiről az állambiztonsági szolgálatok rendelkeztek előzetes adatokkal, és így felkészülten várták érkezését. Intézkedtek, hogy „Sütő”-t az egyik dunai korzón álló szálloda telefon- és szobahallgatóval telepített szobájába helyezték el, valamint a szállodai hálózat felhasználásával arra, hogy megállapítsák a „Sütő”-vel érkező nőismerősei személyazonosságát. A szolgálatok által alkalmazott titkos eszközökön beszerzett információk között ellenséges tevékenységre utalókat nem lehetett felfedezni. A telefon ellenőrzéséből annyi derült ki, hogy néhány addig is ismert kapcsolatával beszélt meg találkozásokat, és a hatóságok megismerhették a lapjának telefonon leadott anyagait is. A levéllenőrzés egy olasz újságíróval való ismeretségére adott adatot, míg az SZT-tiszti hálózattól arra keletkezett információ, hogy „Sütő” korábbi egy-egy napos soproni látogatásait az állambiztonsági szolgálatok határfigyelőztetési rendszere nem jelezte megfelelően. A „Sütő” mellett ezúttal tolmácként dolgozó Cs. K. társadalmi kapcsolat a hivatalos találkozókön készített interjúkban elhangzott általános politikai témákról adott jelentést.

„Sütő” novemberi hazautazását követően az állambiztonsági szolgálat arra az álláspontra helyezkedett 1981. január 19-én, hogy „Sütő” kémelhárítási szempontból figyelemre méltó személyiség, további fokozott ellenőrzése indokolt, ezért határozatban bizalmas nyomozás alá vonták.

A kémelhárítás illetékes alosztálya által ezen időpontig beszerzett adatok, illetve a feldolgozást irányító operatív tiszt által készített és a bizalmas nyomozás megindítását indokoló összefoglaló jelentésben foglaltak szerint az állambiztonsági szolgálatok kémkedésre utaló gyanújának megállapítása meglehetősen gyenge lábakon állt. Az adatok és így a jelentés nem tartalmazott kémkedésre utaló közvetlen bizonyítékot, illetve közvetett bizonyítékként értékelhető adatok nem kerültek elő. Mindezt az elhárító szolgálat is ekként értékelhette, hiszen nem jelentette ki, hogy „Sütő”-vel szemben felmerült a kémkedés gyanúja, hanem annyit állított, hogy kémelhárítás szempontjából figyelemre méltó személy, ami akkor elegendő volt ahhoz, hogy „Sütő”-vel szemben a bizalmas nyomozást megindítsák.

A bizalmas nyomozásban folytatott feldolgozómunka

A feldolgozást végző operatív szerv készített egy operatív tervet 1981. január 19-én a bizalmas nyomozás további lépéseinek megtervezésére. A tervben célként határozták meg annak bizonyítását vagy kizárását, hogy „Sütő” a magyarországi kapcsolatait, illetve a fellazító újságírói tevékenységét kémkedési céllal végezte-e valamely ellenséges szerv megbízásából, vagy sem. Alapvető feladatnak tekintették „Sütő” kapcsolati körének felmérését, Magyarország hátrányára felhasználható anyagok átvételének, tárolásának, az országból való kijuttatásának dokumentálását, illetve annak megakadályozását. A kitűzött cél elérése érdekében számos intézkedés bevezetését vették tervbe.

Első lépésként az elhárítás illetékes egysége felmérte a „Sütő” környezetében számba jövő hálózati személyeket és foglalkoztatásuk módjait. Azonban nem találtak olyan hálózati személyt, aki lényegi hírszerzési képességekkel rendelkezett volna. A „Sütő” mellett korábban dolgozó két tolmács közül Cs. K. társadalmi kapcsolat a feladatra nem volt alkalmas, míg „Egri Edit” fn. kizárt kapcsolat elutasította az elhárítással való ilyen jellegű együttműködést. Ennek következtében az elhárítás kénytelen volt „Sütő” kapcsolati körében újabb hálózati személyek után kutatni, ezért tervbe vették legközelebbi magyarországi barátjának tanulmányozását beszervezés céljából „Nádor” fedőnéven.

A magyar elhárítás igyekezett minél több adatot beszerezni a „Nádor” fedőnéven nyilvántartott magyar íróról, mégpedig a társszervekkel való együttműködés keretében. Mindez annak volt köszönhető, hogy az elhárítás rendelkezett számos arra vonatkozó adattal, hogy „Sütő” és élettársa rendszeresen szállt meg magyarországi utazásain a legjobb itthoni baráti kapcsolataként jellemzett író és annak „Gertrudisz” fn. élettársának lakásában, illetve rendszeresen szerveztek közös programokat. „Nádor” nem volt ismeretlen a magyar állambiztonsági szolgálatok számára. Az elhárítás több másik szakterülete is figyelemmel kísérte őt neves ellenzéki személyiségekkel ápolta kapcsolatai miatt, így pontos információkkal rendelkeztek szakmai és magánéletéről egyaránt. Tudomásuk volt többek között arról is, hogy „Nádor” találkozót szervezett saját lakásán „Sütő” és több magyar ellenzéki részvételével.

Viszont „Nádor” és élettársa egy egyéves ösztöndíjnak köszönhetően az év elején Nyugat-Berlinbe költözött, ezért a feldolgozást végző szervezeti egység hírigénnyel élt a magyar hírszerző szolgálat felé. Kérték, hogy „Nádor” mozgását, baráti körét, politikai arcukat, tevékenységét ellenőrizzék nyugat-berlini tartózkodása során a berlini rezidentúra, valamint a baráti állambiztonsági szervek segítségével, és az így beszerzett adatokat a kérőnek küldjék meg.

Az elhárítás megszervezte azt is, hogy a külügyminisztérium sajtóosztályáról Z. K.-né társadalmi kapcsolaton keresztül időben értesülhessen „Sütő” magyarországi programjairól, a „Sütő” munkaszervezése során felmerülő problémákról és rendkívüli eseményekről.

Szintén tervbe vették „Sütő” bécsi mozgásának, tevékenységének és baráti körének a figyelemmel kísérését a hírszerzés bevonásával, ezért elrendelték környezettanulmány készítését. A környezettanulmánynak ki kellett térnie az újságíró lakókörnyezetének, baráti és ismerősi körének feltérképezésére, a kint tartózkodó magyar állampolgárokkal fennálló viszonyainak megállapítására, anyagi és egzisztenciális helyzetének felmérésére, valamint politikai nézeteinek és emberi jellemzőinek megismerésére. A környezettanulmány végül 1981. szeptember 23-ára készült el, és a megadott hírigény egy részét tudta csak kiszolgálni. Megállapította a svéd újságíró és feleségének pontos személyes adatait, bécsi lakcímüket és a lakókörnyezetükben élők kilétét, valamint az általuk használt gépjármű adatait.

Hasonlóan a korábbi időszakhoz, levéllenőrzés alá vonták a bécsi lakcímét 300 nap időtartamra. Külső figyelést rendeltek el magyarországi tartózkodásainak idejére találkozóinak és az esetleges anyagátadások dokumentálására, valamint operatív akciók biztosítására. Szállodai szobájára szobahallgatást és telefon-ellenőrzést

vezettek be, valamint titkos kutatást szerveztek ellenséges anyagok tárolásának felkutatására.

A fentiekén túl az elhárítás megkereste közvetlenül néhány baráti ország elhárító szolgálatát, így adatot kért „Sütő”-ről a csehszlovák, a keletnémet és bolgár szolgálatoktól. Megkeresték a hazai társszervek egyes területeit, a III/II/3-c osztálytól információt kértek „Sütő”-re vonatkozóan a hálózatként foglalkoztatott SAS budapesti kirendeltségének munkatársától, aki „Sütő”-vel baráti kapcsolatot ápolt. A csehszlovák szolgálat válasza szerint operatív értékű információval nem rendelkeztek a svéd újságíróról, de csehszlovákiai tartózkodásairól rendelkeztek adatokkal. Ehhez hasonlóan nyilatkoztak a bolgárok is.

Az egyik magyar társszolgálattól 1981. február végén kapott információ szerint „Sütő” korábbi győri tartózkodása során találkozott a társszolgálattal „Szervező” fn. alatt feldolgozáson lévő magyar íróval, akivel interjút is készített. Az interjú megjelent a *Svenska Dagbladet* hasábjain 1981 januárjában. Az elhárítás illetékes szakterülete „Szervező”-t telefon- és szobalehallgatás eszközeivel tartotta ellenőrzés alatt, amiből kiderült, hogy „Sütő” márciusban ismételten Magyarországra fog látogatni.

„Sütő” 1981. március 22. és 29. között tartózkodott Magyarországon hivatalos úton, első alkalommal a bizalmas nyomozás elrendelését követően. Ez idő alatt a margitszigeti Thermál szállóban lakott élettársával együtt, az általuk használt 609-es szobába telefon- és szobalehallgató rendszabályokat telepítettek. A magyar állam-biztonsági szolgálatok titkos kutatást hajtottak végre az újságíró szobájában március 25-én 13 és 14 óra között. A kutatást arra az időszakra időzítették, amikor „Sütő” élettársával ebéden vett részt az Országház Étteremben a Külügyminisztérium (KÜM) Sajtóosztályán dolgozó SZT-tiszt meghívására és társaságában.

A kutatáshoz több célt állítottak fel, így tervbe vették „Sütő” által rejtegetett belső ellenzéki körök által írt, még meg nem jelentetett ellenséges tartalmú cikkek, könyvek és iratok felkutatását, valamint az ezek tárolására alkalmazott módszerek és kialakított rejtekhelyek felderítését, illetve minden egyéb, az óvatos ügynöki magatartásra utaló jel megismerését.

Titkos kutatás a Thermál Hotelben

A behatoló csoport a Thermál szálló 614-es számú szobájában felállított bázishelyiségben gyülekezett, amelyet a szállóban dolgozó SZT-tiszt biztosított az akció idejére. Az Operaház Étteremben ebédelő vendégként helyet foglaló biztosítócsoporthoz adott telefonjelzést a bázishelyen lévők számára a pár megérkezése után. A biztosítócsoporthoz további feladata lett volna, ha az ebéd a tervezettnél hamarabb véget ér, vagy bármi más rendkívüli esemény történik, akkor értesítik telefonon a szállodai bázisszobában tartózkodó SZT-tisztet, aki intézkedik az akció idő előtti befejezésére a behatolócsoporthoz felé. Rendkívüli esemény azonban nem történt, ezért az akció az előzetes terveknek megfelelően zajlott le.

A kezdésre utaló jelzést követően az akciócsoport behatolt a 609-es szobába, átkutatta a helyiséget szisztematikusan, és lefotózta a fellelt anyagokat. A behatolócsoporthoz a célszobát rendezetlen állapotban találta, több irat, notesz és feljegyzés

szétszórtan helyezkedett el. Az egyik polcon egy Nikon márkájú értékes fényképezőgépet találtak nagy objektívvel és fénymérővel. Az akciócsoport a kutatás befejezése után helyreállította az eredeti rendet, majd kivonult a szobából 14 órakor. Az akció során zavaró vagy dekonspirációra utaló körülményt nem tapasztaltak.

A kutatás során megtalálták „Sütő” telefonkönyvét, amely a magyar ellenzék számos vezetőjének elérhetőségét tartalmazta. Ezenkívül előkerült még számos kelet-német (9 fő), bolgár (12 fő), lengyel és csehszlovák (9 fő) állampolgár neve és címe, akikről a magyar szolgálat tájékoztatást kért az illetékes külföldi társszolgálatoktól.

Előkerült még számos publikáció, amelyek a Szabad Európa, Szabadság Rádió (SZER) emblémáját viselte, valamint az MSZMP KB teljes névsora a tagok adataival, amelyet a SZER állított össze. Arról nem keletkezett információja a szolgálatnak, hogy ezeket „Sütő” esetleg továbbadta vagy terjesztette volna.

Megtalálták az asztalon a *Népszabadság* című újság aznapi számát. Egyéb úton szerzett adatok szerint „Sütő” minden nap megvette az újság aznapi számát, ami arra engedett következtetni, hogy „Sütő” vagy felesége tudott magyarul, bár erre egyéb információval nem rendelkeztek a szolgálatok. A kutatás során rejtkezhelyet vagy titkos rekeszt a használati tárgyakban nem találtak.

Az elhárító szolgálat illetékes szakterülete a titkos kutatáson, valamint a szoba- és telefonlehallgatáson túlmenően más intézkedéssel nem kísérelte meg akkori itt-tartózkodása alatt a „Sütő”-vel kapcsolatban fennálló kémgyanú megerősítését vagy kizárását. A pár elutazását követően levont következtetések szerint „Sütő” budapesti tartózkodását nem újságírói, hanem egyéb információszerző törekvések vezették. Ekként értékelték azt a tényt, hogy „Sütő” újságírókénti viselkedése eltért az egyébként megszokottól. Általában a nyugati újságírók jóval rövidebb időre utaztak Magyarországra és napi három-négy interjút és háttérbeszélgetést ütemeztek be. Ezzel szemben „Sütő” a KÜM Sajtóosztályával megszervezett négy beszélgetésből is csak kettőn vett részt, a többit lemondta elfoglaltságára hivatkozva, de egyébként a lemondásának pontos okairól a hivatalos magyar fórumokat nem tájékoztatta. A lehallgatásokból egy újabb magyarországi kapcsolatára is fény derült, az ügyben más lényegi információ nem keletkezett. A társszervek tájékoztatásából a feldolgozást végző illetékes szolgálat információhoz jutott arról, hogy „Sütő” három személyre asztalt foglalt a Gundel Étteremben március 27-ére, ami alapján a szolgálat felkészült helyi vételre az étteremben. Az akcióra azonban nem kerülhetett sor, mivel a technikai szakterület nem tudott szakembert biztosítani az adott időpontra.

Mindent összevetve az elhárítás illetékes szakterülete arra a megállapításra jutott, hogy a svéd újságíró addigi ellenőrzése során ellenséges tevékenységre sem operatív, sem jogi erejű bizonyíték nem került elő, viszont jelentősen bővültek ismereteik személyiségéről, anyagtárolási módszeréről és főleg kapcsolatairól. Megállapították továbbá azt is, hogy „Sütő” magatartására, mozgására és tevékenységére a konspiráció jellemző. Erre utalónak vélték ugyanis, hogy ekkor is találkozott úgy ellenzéki személyekkel, hogy a találkozórol a magyar elhárítás csupán az újságíró lapjában megjelent írásaiból szerzett tudomást. Azokat előre sem telefonon, sem levélben nem értesítette, bár arról a hírszerzésnek már nem volt ismerete, hogy akkor a találkozó hogyan és valóban konspiratíván jöttek-e létre. E hiányosságotők

is észlelték, amelynek kiküszöbölésére érdemesnek tartották a jövőben az operatív figyelés bevetését is.

A csak nem erősödő kémgyanú

Az elhárítást végző szakterület készített egy összefoglaló anyagot 1981. május 4-én, az addig megszerzett adatok alapján. Ebben megismételték az ügy feldolgozása során már korábban megismert információkat, miszerint „Sütő” magasan kvalifikált, nagy műveltségű, több nyelvet beszélő, nyugati körökben elismert újságíró, aki rendszeresen ellenséges hangvételű írásokat közöl Magyarországról. Ilyen ellenséges hangvételű anyagnak minősítették a Charta '77 magyarországi visszhangjáról született írást, a Konrád Györggyel, valamint az Illyés Gyulával készített interjút. Néhány írását inkább felforgatónak tekintették, mint a Nyers Rezsóval, a Lékay bíborossal és a Dalos Györggyel megjelent interjúkat.

A feldolgozó munka során megállapították, hogy a KÜM Sajtóosztálya által a kérésére szervezett programokon rendszeresen nem vett részt, hanem inkább magánbeszélgetéseket folytatott. Viszonylag széles olyan magyarországi kapcsolati kört sikerült feltérképezni, amely legalább 25-30 fő az akkori hazai irodalmi élet és ellenzékiek prominens személyeiből tevődött össze.

Az elhárítás továbbra is csak a gyanú szintjén kezelte még ekkor is, hogy „Sütő” ellenséges iratokat küld, illetve hoz az országba, illetve részt vesz ilyen jellegű írások országból való kijuttatásában.

A svéd újságíró teljes magyarországi kapcsolati köréről 1981. június 12-én készített értékelés szerint közel 150 magyar személyt ismert meg, akiket az állambiztonság három csoportba sorolt be. Az első csoportba a hivatalos szervek, azon belül is elsősorban a KÜM Sajtóosztályának alkalmazottai és a tolmácsok, valamint az újságírók tartoztak. Közöttük számos hálózati személy volt található, akik azonban olyan magatartási vonalat követtek, amely nem tette lehetővé mélyreható, az alapgyanút erősítő vagy kizáró információk megszerzését. Ugyanakkor a szolgálat képes volt rajtuk keresztül a svéd újságíró hivatalos programját, mozgását befolyásolni és ellenőrizni, illetve jelleméről információt szerezni.

A második csoportba a kulturális és irodalmi élet képviselői tartoztak. Ezek közül hat személyt tartott feldolgozás alatt társszerv, míg egy íróat „F” dossziés személyként kezelte a szolgálat. Ezek közül a „Szervező” fn. bizalmas nyomozás alatt tartott célszemély nyerte meg leginkább „Sütő” bizalmát, ezért szoros együttműködés alakult ki a „Szervező” fn. író feldolgozását végző társszervvel. Tekintettel arra, hogy a svéd újságíró baráti körében az állambiztonság nem rendelkezett hálózati személlyel, ezért kiválasztották és beszervezési céllal tanulmányozás alá vonták „Gertudisz”-t a legjobb magyar barátjának feleségét.

A harmadik csoportba sorolták a többi ismerőst, akik köréből eddig érdemleges információ nem keletkezett és a későbbiekben sem volt várható.

A svéd újságíró ügyében végzett bizalmas nyomozásban nem hozott fordulópontot az 1981-es év, a szolgálatoknak nem jutott tudomására újabb adat, „Sütő” nem lépett be az országba az év hátralevő részében, és a hálózati kör bővítésében sem

sikerült előre lépni. Egyedül a lapjában megjelent írásait lehetett figyelemmel kísérni, amelyek stílusban és hangvételben megegyeztek a korábbiakkal.

„Sütő” következő magyarországi utazásáig majdnem egy év telt el, amikor váratlanul a határfigyelőztetési rendszertől érkezett a jelzés, hogy „Sütő” egy busszal beutazott Magyarországra 1982. február 14-én. Az újságíró a Fórum szállóban szállt meg, előre nem foglalta le a szobáját, és programot sem egyeztetett a hivatalos magyar szervekkel. Az elhárítást váratlanul érte „Sütő” érkezése, ezért sem lehallgatással sem pedig a hálózatok eligazításával nem tudott felkészülni. Csupán arra maradt lehetőség, hogy a KÜM Sajtóosztályán lévő hálózattal egyeztettek arra az esetre, ha „Sütő” a következő napokban bejelentkezne náluk, illetve megállapodtak, hogy ha tolmácsot igényelne, akkor „Fehér Klára” fn. hálózati személyt rendelik ki mellé. Ezzel párhuzamosan ellenőrzés alá vonták „Gertrudisz” otthoni telefonját, hátha „Sütő” jelentkezik legjobb barátainál.

A svéd újságíró jelentkezett a KÜM Sajtóosztályán a következő napon programegyeztetés céljából, ahol több interjúlehetőséget kapott. Tolmácsra nem tartott igényt, mert interjúalanyai németül beszéltek. E mellett „Sütő” találkozott több ellenzékiként számon tartott magyar értelmiségivel február 14. és 21. között, a „Szervező” fn.-en feldolgozás alatt álló magyar író lakásán két alkalommal is járt, ahol jellemzően aktuálpolitikai kérdésekről és a Magyarországi Evangélista Testvérközösség helyzetének alakulásáról beszélgettek. Összefoglalva arra a megállapításra jutott az elhárítás, hogy „Sütő” hozzájutott olyan információkhoz a magánbeszélgetései során, amelyek alkalmasak voltak Magyarország politikájának és egyházpolitikájának lejárataására és sértették az ország érdekeit.

Viszont arra is keletkezett adat, hogy „Sütő” májusban újabb beutazást tervezett.

A magyar elhárító szolgálat erre az időszakra fejezte be „Gertrudisz” tanulmányozását, aminek eredményeként elálltak a nő beszervezésétől. Megállapították, hogy aktív, baráti kapcsolatban állt „Sütő”-vel, rendkívül tisztelte egyéniségét, intelligenciáját és műveltségét. Ekkorra „Nádor” is hazaérkezett a Nyugat-Berlinben töltött év után, így rendszeresen beszélgettek, közös sétát és múzeumlátogatásokat szerveztek. Hármójuk kapcsolata igen bensőséges volt. A célszeméllyel meglévő bizalmi viszony alapján arra a következtetésre jutott az állambiztonsági szolgálat illetékes szakterülete, hogy a nő beszerzése túlzott kockázattal járna, amely az ügy dekonspirálódásához vezethetett volna. E mellett még azt is megállapították, hogy a tanulmányozás során az érintettek részéről ellenséges tevékenységre utaló magatartást nem tapasztaltak.

A bizalmas nyomozás második fázisa

Az eredeti információval ellentétben „Sütő” nem jött Magyarországra 1982 májusában, így az elhárításnak elegendő ideje volt az addigi ismereteit és tapasztalatait összegezni, amit értékelő jelentés formájában tett meg 1982. július 16-án. E szerint az állambiztonság a feldolgozás során arról kapott képet, hogy a svéd újságíró valószínűleg nem a klasszikus hírszerző ügynök szerepét töltötte be. Ugyanis nem szerzett olyan információt, amely arra utalt volna, hogy a terhére rótt feltételezett bűncselekményt elkövette volna. Bizonyítani mindösszesen a magyar és külföldi

ellenzékiekkel fennálló baráti viszonyát, illetve az ellenséges Szabad Európa Rádióhoz fűződő kapcsolatát lehetett. Olyan információkat szerzett meg, amelyek felhasználása hátrányosan érinthette Magyarország érdekeit, valamint lapjában és SZER-adásaiban közzé is tette azokat. Ebből arra a következtetésre jutottak, hogy fennállt a kémkedés alapesete, még akkor is, ha nem sikerült megállapítani, hogy a nem publikált, operatív szempontból értékes információkat egyáltalán továbbadta-e.

A megállapításhoz feltétlen hozzá kell tenni, hogy az akkor hatályban levő Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 147. § szerint kémkedést az követett el, aki a Magyar Népköztársaság hátrányára felhasználható adatot abból a célból szerzett meg, gyűjtött vagy szolgáltatott ki, hogy az külföldi kormánynak vagy külföldi szervezetnek a tudomására jusson. Vagyis a tényállás egy meglehetősen tágran értékelhető magatartás esetében tette lehetővé a kémkedés büntetnének megállapítását.

Vizsont az állambiztonság úgy értékelte, hogy az újságíró kategória érzékenysége és természete miatt az ügyet nem célszerű vizsgálati szakaszba helyezni, mivel következményei sokkal negatívabb hatást váltottak volna ki, mint amelyet az esetleges büntetőjogi felelősségre vonás eredményezhetett volna. Ráadásul több nyugati újságíró folytatott hasonló tevékenységet, amelyet az elhárítás csupán regisztrálni tudott, minden esetben még a figyelmeztetés eszközével sem élhetett.

Ezeket túlmenően „Sütő” bizalmatlan volt hivatalos kapcsolataival, ezért a szolgálatok arra törekedtek, hogy olyan hálózati személyt találjanak a magyar ellenzéki körökben, aki erősen kötődött hozzá. Alkalmos személyt azonban továbbra sem találtak.

A fentiek okán az elhárítás illetékes szakterülete javasolta a „Sütő” fn. bizalmas nyomozás lezárását azzal, hogy szűrő-kutató munka során továbbra is figyelemmel kísérik tevékenységét, amennyiben az indokoltá válik. A javaslattal valószínűleg a szolgálatok vezetése nem értett egyet, mivel a „Sütő” fn. bizalmas nyomozás folytatódott tovább.

Az értékelő jelentés készítésének idejében „Sütő” és felesége Budapesten tartózkodott. A pár repülővel érkezett Budapestre 1982. július 15-én és 17-én már vissza is repültek Bécsbe. Szálláshelyük az egyik Duna-parti szállodában volt. A határfigyelőrendszer jelzése alapján az illetékes terület munkatársai intézkedtek egyes rendszabályok bevetésére, így intézkedtek a telefon- és a szobahallgató rendszabály bekapcsolására a szállodai szobában, azonban a technikai szakterület hálózata nem jó szobát kapcsolt be, ezért a vonalon más személyek beszélgetései voltak érzékelhetők. Nem volt lehetőség külső figyelés bevezetésére sem kapacitás hiányában, a zöld rendszer sem kísérte figyelemmel „Sütő”-ék mozgását, ráadásul a KÜM felé sem jelentkezett programigénnyel. Mindezek következtében csupán a társszervek információira hagyatkozhattak volna, amennyiben „Sütő”-ék felkeresték volna ellenőrzés alatt álló hazai ismerőseiket. Ilyen jellegű információ azonban nem keletkezett, ezért az elhárítás arra a következtetésre jutott, hogy a házaspár csupán kikapcsolódni érkezett három napra Magyarországra.

„Sütő” következő magyarországi látogatására 1983. január 16–23. között került sor. A feldolgozást végző illetékes szolgálat Magyarország bécsi nagykövetségétől értesült az utazásról, ahol a svéd újságíró 10 napos hivatalos vízumot kapott január 14-én. Valószínűleg a KÜM Sajtóosztálya is jelentette érkezését, ahol programok

szervezését igényelte. A KÜM Sajtóosztálya leszervezett ugyanis „Sütő” kérésére négy hivatalos beszélgetést 18-ára és 19-ére.

Az információ megérkezése után az elhárítás nem rendelkezett adattal arról, hogy „Sütő” melyik budapesti szállodában szándékozik megszállni. Az addigi tapasztalataik szerint feltételezték, hogy az előző budapesti tartózkodása alatt is igénybe vett szállodát választhatja, ezért ebben a hotelben intézkedtek megfelelően előkészített szoba kiadására, valamint egy titkos kutatás végrehajtására. A svéd újságíró azonban mégsem ezt, hanem a szomszédságában álló másik hotelt választotta, ahol a 607-es szobában szállásolták el.

Titkos kutatás a hotelszobában

„Sütő” több találkozót is lebonyolított a KÜM által szervezetteken kívül neves ellenzéki személyiségekkel itt-tartózkodása alatt. Az elhárítás folyamatosan értesült a programjairól a bevezetett külső figyeltől, viszont a hivatalosan leszervezetteken kívüli programjainak részleteiről néhány esetet kivéve nem rendelkezett információval. Így például tudomást szereztek arról, hogy „Sütő” találkozott egy prominens ellenzéki személyiséggel január 17-én, valamint tervbe vett egy összejövetelt „Szervező”-vel is.

Tekintettel arra, hogy a szolgálatok feltételezése szerint „Sütő” anyagokat szándékozott átvenni ellenzéki személyiségektől, amelyeket azután szállodai szobájában tárolhatott, a szolgálat elhatározta, hogy ha a „Sütő”-re bevezetett külső figyelés szolgált anyagátadásra utaló adatokat, akkor titkos kutatást hajtanak végre a svéd újságíró szállodai szobájában az átvett anyagok megismerése és dokumentálása érdekében. Végül nem a figyelésnek sikerült dokumentumok átadását rögzíteni, hanem a „Szervező” lakásán működő szobahallgatásnak, ezért döntés született a szállodai szoba titkos megkutatására. Ez alapján az állambiztonsági szolgálat munkatársai végrehajtották a titkos kutatást a szállodai szobában 1983. január 20-án dél és egy óra között. A KÜM Sajtóosztályán dolgozó „Eperjesi” fn. tmb. biztosította a célszemély távoltartását az akció helyszínétől azzal, hogy ebéden látta vendégül a svéd újságírót a Vigadó éttermében. Amint megérkezett a figyelő szakterületről a jelzés, hogy a svéd újságíró és vendéglátója leadták rendelésüket a pincérnek, megkezdődött az akció.

A kutatók megtalálták és lefotózták „Sütő” két telefonkönyvét a célszoba szisztematikus átvizsgálása során, amelyben több magyar és külföldi állampolgár neve és címe szerepelt. A kutatás elérte fő célját, mivel előkerültek a magyar ellenzéki személyiség által átadott anyagok is, amelyeket szintén dokumentáltak. Mint később kiderült, a kutatás során fellelt dokumentumoknak nem volt operatív értéke. Az egyik bizonyíték a magyar író egyik megjelenésre váró könyvének kézirata volt, a másik pedig egy kiadvány, amelyben az író publikációja is megtalálható volt. Ezekon kívül találtak még 10 darab SZER-kiadványt, amelyek magyar ellenzéki írásokat szemléltek, valamint négy kulcsot, amelyekről mintát vettek.

A szoba átkutatása és az eredeti állapot visszaállítása után a behatolócsoport elhagyta a célszobát és az akciót befejezték, dekonspirációra utaló esemény nem történt.

A két évvel korábban végzett kutatáshoz képest újabb kapcsolatok nevei kerültek elő a noteszból, viszont ezek közül csak egy magyar antikvárius nő volt ismeretlen a feldolgozást végző szolgálat előtt. A szolgálat megállapította az antikvárius személyi adatait és ellenőrizte nyilvántartási rendszerében.

A magyar elhárítás megküldte a keletnémet társszolgálatnak a noteszben fellelt német személyek adatait, amire csupán az év végére, 1983. december 6-i dátummal, de meglehetősen részletes válasz érkezett. A keletnémet állambiztonság arról tájékoztatta magyar partnerét, hogy szintén rendelkeznek „Sütő”-ről adatokkal, akinek munkája ott is felvetett biztonsági kérdéseket (szintén főleg neves ellenzéki személyekkel állt kapcsolatban és kritikusan szemlélte az ottani viszonyokat), viszont nem kifogásolható újságírói tevékenységet végzett. A keletnémeteknél is élt az a feltételezés, hogy „Sütő” futárszolgálatot végez a szocialista országok ellenzéke és ellenséges nyugati erők között, de nem állt rendelkezésükre gyanút igazoló adat. Éppen ezért a társszolgálat is azzal a kéréssel fordult a magyar állambiztonság felé, hogy a nevezettel kapcsolatos jövőben ismertté vált adataikat osszák meg velük is.

Beszélgetés lehallgatása az Atrium Hyatt teraszán

A feldolgozást végző szakterület információhoz jutott arról, hogy „Sütő” megbeszélte egy újabb találkozót a prominens ellenzéki személyiséggel január 21-én délelőttre az Atrium Hyatt szálló éttermének belső teraszára. Az elhárítás illetékes szakterülete szerette volna megismerni a két férfi beszélgetését, ezért döntöttek szobalehallgató berendezés bevezetéséről. Az akció előkészítésére rendkívül rövid idő állt a rendelkezésükre, ezért a feldolgozást végző szakterület haladéktalanul intézkedett a szállodában pozícióval rendelkező elhárító szervnél annak megszervezésében való közreműködésre és az operatív feltételek megteremtésére. A beszélgetés lehallgatását helyi vétellel tervezték végrehajtani, amelyhez az állambiztonság technikai szolgálata a lehallgatóberendezést rejtő vázát egy éjszaka alatt elkészítette. A szállodai hálózat segítségével helyezték volna el a célszemélyek asztalán a lehallgatóval szerelt vázát, a vételi helyet a hallban egy táskában állították fel. A lehallgatást végző szakterület munkatársainak szállodai mozgását a szállodában pozícióval rendelkező szakterület legalizálta, míg a figyelés fotódokumentációt készített a találkozóról. A beszélgetés végén a hálózati személy tette volna biztonságos helyre a technikai eszközt.

A találkozó valóban létrejött a két férfi között a megbeszélte időpontban, azonban a beszélgetés lehallgatására mégsem kerülhetett sor. A két ismerős találkozáskor kézfogással üdvözölte egymást, majd „Sütő” a terasz felé invitálta vendégét, aki viszont tagadóan megrázta a fejét, és ezután mindketten átmentek a Gresham étterembe. A külső figyelés dokumentálta a találkozót, de az új helyszínen már a beszélgetés lehallgatása nem volt megoldható. Ennek következtében csupán annyi információ jutott el a szolgálatokhoz, hogy a két férfi élénk beszélgetést folytatott, a magyar beszélgetőpartnere jegyzetelt is, majd elváláskor névjegyet cseréltek.

A januári beutazás eredményei

A januári feldolgozómunka három célt tűzött ki maga elé. Egyrészt megismerni, hogy „Sütő” kikkel veszi fel a kapcsolatot, másrészt megtudni, milyen információk birtokába jut, harmadrészt dokumentálni, történik-e anyagátadás, -átvétel.

Végeredményben a szolgálatok erőfeszítései elérték céljukat és az ügy további alakulásához szükséges érdemi információkhoz jutottak hozzá.

„Sütő” számos hivatalos és baráti találkozót bonyolított le dokumentáltan az egy hét alatt. A hivatalos találkozóin elhangzottakat, mint a KÜM Sajtóosztályán dolgozó „Eperjesi” fn. tmb-vel és a SAS légitársaságnál dolgozó „Arab” fn. tmb-vel történeteket a hálózati személyek jelentették a szolgálatoknak, viszont ezen kívül sikerült baráti kapcsolataival folytatott beszélgetéseket is ellenőrizni.

Az egyik magyar társszerv feldolgozás alatt tartotta és szobalehallgatással ellenőrizte azt a magyar író, „Szervező”-t, akit a svéd újságíró felkeresett a lakásán. A két férfi beszélgetésében erős kritika alá vette a magyar kultúrpolitikát, hosszasan elemezték annak kihatásait, valamint nagy teret szenteltek a lengyel és szovjet helyzet elemzésének, az új szovjet pártvezető személyének. Több magyar és lengyel ellenzéki vezetőről és számos keletnémet és nyugati személyről beszélgettek.

Ezenkívül a külső figyelés dokumentálta, mikor „Sütő” és magyar barátja, „Nádor” beszélgettek egymással a Vörösmarty cukrászda teraszán, amikor egy közös – szintén egy társszerv által feldolgozás alatt álló – ismerősük lépett oda hozzájuk és dokumentumokat mutatott meg nekik. Az elhárítás azonban nem tudta beazonosítani sem akkor, sem a későbbi eljárása során a megmutatott dokumentumokat. Szintén nem történt meg azon beszélgetések részleteinek a rögzítése, amelyeket „Sütő” mások lakásán, vagy a filmgyár területén folytatott, ezen a helyeken a szolgálatok ugyanis nem rendelkeztek megfelelő operatív lehetőségekkel.

Csupán később, telefonlehallgatási anyagokból, hálózati jelentésekből és a svéd újságíró saját publikációiból lehetett rekonstruálni, hogy volt, aki a lengyeleknek nyújtott segítségekről, volt, aki az új szovjet pártfőtitkár, Andropov személyéről adott információkat. „Sütő” ebben az időszakban elsődlegesen három témakörben érdeklődött: Andropovról, a romániai kisebbség helyzetéről és a lengyel események magyarországi fogadtatásáról.

Az átadó-átvevő tevékenységre értékelhető információ a „Szervező”-nél tett látogatáson rögzített hanganyagban keletkezett, amit megerősített a lehallgatási adat alapján elrendelt titkos kutatásnak az eredménye is. Viszont – mint már látható volt – a beazonosított dokumentumok nem tartalmaztak kémtevékenységre utaló adatot. Ugyan a figyelés még egy anyag cseréjét dokumentálta a két férfi között a „Sütő” elutazását megelőző napon, azonban az állambiztonsági szolgálatnak ekkor már nem volt módja a fennmaradó néhány órában a dokumentumok beazonosítására, így terhelő adat ekkor sem keletkezett.

A feldolgozómunka e fázisában a bevezetett intézkedések nyomán a magyar titkosszolgálatok arra a következtetésre jutottak, hogy „Sütő” mint kelet-európai tudósító a szocialista országok politikáját, történelmét és törekvéseit többoldalúan ismeri, aktív kapcsolatot tart fenn vezető ellenzéki személyekkel a térségben. Tájékoztatót és információt szerez ilyen személyekről, amivel hídszerepet tölthet be az egyes

országok között, valamint a SZER-hez meglévő kötődése miatt feltételezhetően információi eljuthattak ellenséges hírszerző szolgálatokhoz is. Azontúl már a szolgálatok nem találtak konspirációra utaló jelet „Sütő” magyarországi tevékenységében. Újságírói feladatait legálisan és nyíltan végezte még baráti találkozási során is, valamint a külső figyelés sem észlelt semmilyen önellenőrzésre utaló jelet ittléte alatt. Ekkor ugyan nem javasolták ismét a bizalmas nyomozás megszüntetését, de nem tartották indokoltnak újabb érdemi intézkedés megtételét sem.

Egyébként a szolgálatok a varsói rezidenstől is olyan információkat kaptak a svéd újságíró lengyelországi tevékenységéről, amelyek az itthoni magatartásával és a magyar állambiztonsági szolgálatok megállapításaival teljes mértékben egybeesettek.

Kísérlet a bizalmas nyomozás lezárására

A SAS légitársaságnál dolgozó „Arab” fn. tmb., aki a svéd újságíró magyarországi félhivatalos ismerőse volt, elutazott Bécsbe 1983 márciusában. A férfi programja között szerepelt, hogy felkeresi „Sütő”-t a lakásán. A lehetőséget kihasználva a szolgálatok felkészítették a tmb.-t az utazást megelőzően, aminek eredményeként lényegi információkat reméltek „Sütő” bécsi életkörülményeiről, baráti és munkahelyi viszonyairól. A tmb.-nek olyan kérdésekre kellett válaszokat keresnie, hogy milyen lakásban és milyen viszonyok között él a célszemély; milyen az anyagi, egzisztenciális helyzete, politikai arculata, erkölcsi magatartása; kik a bécsi barátai, ismerősei; milyen a munkabeosztása és hova jár kikapcsolódni. Valamint arra, hogy tudná „Arab” viszonzni a meghívását idehaza. Azonban nem található adat arra vonatkozóan, hogy a kiutazás valóban létrejött-e, illetve ha létrejött, akkor milyen eredménnyel zárult.

„Sütő” még egy alkalommal adott magáról életjelet 1983 tavaszán, amikor telefonon felhívta magyarországi író barátját május 16-án, és jelezte neki, hogy május végén Magyarországra érkezik. Az utazás ellenben nem történt meg, bár a szolgálatok megszervezték helyi vétel kialakítását egy szóban forgó étteremben. Ezután a svéd újságíró már csak egy alkalommal látogatott Magyarországra abban az évben, mégpedig 1983. szeptember 19-én, és négy napig itt is maradt. A Fórum szállót választotta lakhelyéül, ahol lakosztályát szobalehallgató rendszabállyal ellenőrizték. A lehallgatásokon kívül a korábban is bevetett titkos információgyűjtő eszközök közül már csak hálózati úton végezték az ellenőrzést. „Sütő” az amerikai alelnök látogatásának apropóján járt hazánkban, amelynek idejére öt hivatalos háttérbeszélgetést szerveztek le számára. Elsősorban vezető politikusokkal (Pozsgay Imre, Nyers Rezső) és hivatali személyekkel találkozott, valamint beszélgetett Rényi Péterrel, a *Népszabadság* főigazgató-helyettesével is. A beszélgetések tartalma az érintettek beszámolóiból ismert volt a szolgálatok előtt. Emellett az elhárítás megismerte „Sütő” további itteni programjait a lehallgatási anyagokból, valamint sikerült lehallgatni egyes ellenzéki személyekkel a szállodai szobájában és a „Szervező”-nél elhangzott beszélgetéseit. Az elhangzottak tovább erősítették a „Sütő”-ről már kialakított képet, hiszen ellenséges tevékenységre továbbra sem keletkezett adat a szolgálatoknál. Ugyan az író lehallgatását igénylő társszerv megállapítása szerint magatartásában konspiratív

elemek voltak felfedezhetőek, de ezt a véleményét utólag értékelhető adatokkal nem támasztotta alá jelentésében.

Az ügyben illetékes szakterület 1984 tavaszán ismét arra a meggyőződésre jutott, hogy nem keletkezett olyan információ a svéd újságíróról, amely arra utalt volna, hogy a feltételezett bűncselekményt elkövette, de továbbra sem zárták ki kategorikusan, hogy „Sütő” ellenséges tevékenységet folytatott Magyarországon. Inkább úgy fogalmaztak, hogy a „Sütő” által elkövetett ellenséges tevékenységek nem voltak dokumentálhatók, aminek következtében vele szemben nyílt eljárást nem lehetett kezdeményezni. Ezek alapján javaslat született a bizalmas nyomozás megszüntetésére, amelyet a 10/1973-as belügyminiszteri parancs 56. pontjának f) bekezdésére hivatkozással tartottak indokoltnak, vagyis a feldolgozást végző illetékes szakterület szerint a bűncselekmény bizonyítására nem volt mód. Ezzel párhuzamosan továbbra is fontosnak vélték a férfi későbbi feldolgozását, amire elegendőnek tartották az eggyel alacsonyabb fokozat, a KKA ÉER keretében folytatott feldolgozást.

Az illetékes parancsnok nem írta alá az 1984. április 25-én készített határozatot, így az állambiztonsági szolgálat ügyben érintett szakterülete tovább folytatta a bizalmas nyomozást a „Sütő” fn. svéd újságíróval szemben.

Tovább a bizalmas nyomozás útján

A svéd újságíró újabb magyarországi látogatásait az illetékes szolgálat minden esetben ellenőrzés alatt tartotta. A már bejártatott hálózati úton értesültek az utazásokról és magyarországi programjairól, a lehallgató-rendszabályokkal előkészített szállodákban biztosítottak számára szobát, amikor alkalom adódott rá, megkutatták a szobáját, igyekeztek a baráti találkozóin elhangzott beszélgetéseit lehallgató berendezésekkel ellenőrizni, később pedig tervbe vették lejárátását is.

„Sütő” a bizalmas nyomozás folytatásáról szóló döntést követően több alkalommal is járt Magyarországon. Itt volt 1984. június második hetében, a lejárátásáról szóló októberi döntés után pedig 1985. március 23. után, majd június 5-től és november 20–30. között, végül 1986. június 7-től tartózkodott utolsó alkalommal az országban.

Elvégzett szállodai titkos kutatások

Az elhárító szolgálat végrehajtott egy titkos kutatást a „Sütő” fn. ügyben a Fórum szállóban 1984. június 11-én, de nemcsak „Sütő” 923. számú szobáját, hanem a vele együtt érkezett „Utazó” fn., szintén kémgyanús angol újságíró 929. számú szobáját is átkutatták.

A kutatásra azért került sor, mert egy angol riporter korábban felhívta telefonon az egyik ismert magyar ellenzéki személyiséget, és közölte vele, hogy „Utazó” visz neki valamit. A művelet célja az „Utazó” által behozott anyag felkutatása, telefonkönyv és névjegykártyák alapján a kapcsolati körük felmérése volt. A megfelelő operatív helyzet kialakítása érdekében a KÜM Sajtóosztályának munkatársai berendelték

„Utazó”-t és „Sütő”-t programkéréseik részleteinek egyeztetésére június 11-én. A két újságíró KÜM-be érkezését követően megkezdődött az akció.

„Sütő” szobájában az éjjeliszekrény fiókjában több hivatalos SZER-kiadvány mellett megtalálták egy borítékban a névjegykártya-gyűjteményét és két regiszteres telefonkönyvét. Találtak a szemétkosárban több összegyűrt magyar vonatkozású gépelt lapot. A fellelt anyagokról mintegy 150 felvételt készítettek. „Utazó” szobájában néhány regényen kívül semmilyen géppel vagy kézzel írott anyagot nem találtak elő, viszont előkerült egy kódzárás diplomataátáska. A technikai terület operatív tisztje a kódzárát nem tudta kinyitni a rendelkezésére álló idő alatt. Mikor a KÜM-ből jelzés érkezett, hogy a célszemélyek elindultak, befejezték az akciót a szobák helyreállítása után. A végrehajtás során dekonspirációra utaló körülményt nem tapasztaltak.

Tekintettel arra, hogy a táska tartalmát nem sikerült ellenőrizni, újabb kutatás végrehajtására lett volna szükség, amelyet a szolgálatok június 15-én hajtottak volna végre 11 óra és 13.30 óra között. Erre az időpontra leszerveztek mindkét újságíró számára egy-egy olyan hivatalos programot, amelyet nem lehetett lemondani. „Utazó” Nagy János államtitkárhoz volt hivatalos, „Sütő”-t pedig a Külügyi Intézetben fogadták. Az akció azonban valószínűleg elmaradt, legalábbis semmilyen dokumentum nem utal arra, hogy a végrehajtás megtörtént volna az engedélyezett tervzetben megfogalmazottak szerint.

Lehallgatott éttermi beszélgetések

A szolgálatok lehallgatták „Sütő” és „Utazó”, valamint még egy magyar állampolgár ebédjét a Fórum szálló éttermében 1984. június 14-én, rádiófrekvenciás szobalehallgató berendezés segítségével és helyi vétel alkalmazásával.

Az akció 11 órakor kezdődött, amikor az elhárítás felállította a vételi helyet a szálloda egyik szobájában, amelyet a szállodai kapcsolat biztosított számukra. A két újságíró délben érkezett vissza a szállodába, majd foglaltak egy asztalt három fő részére 13 órára. A rendelt éttermi asztalra az egyik társszerv hálózati kapcsolata elhelyezett egy preparált vázát. A célszemélyek 12.50-kor érkeztek az étterembe, amikor a lehallgatást végzők elindították a felvételt. Az ebéd 15 óráig tartott. A felvétel jó minőségű volt, de több esetben erősen zajossá vált. A preparált eszközt 15.50-kor biztonságba helyezték.

Az állambiztonsági szolgálat szintén rádiófrekvenciás lehallgatóberendezést alkalmazott helyi vétellel a Grill Étteremben „Sütő”, „Utazó” és egy harmadik személy által elköltött reggeli lehallgatására 1985. június 6-án. Az asztalra helyezett preparált vázával jó hangminőségben rögzítették a beszélgetést 9.05 óra és 10.20 óra között.

Kombináció lejárására

A feldolgozómunka további irányainak meghatározása érdekében az állambiztonsági szolgálat jogi szakterülete értékelte a bizalmas nyomozás során addig beszerzett adatokat 1984. október 15-én, és megállapította, hogy nem állt rendelkezésükre

olyan adat, amely arra utalt volna, hogy „Sütő” a Magyar Népköztársaság ellen büntetőjogilag releváns tevékenységet folytatott volna.

Tekintettel arra, hogy az állambiztonsági szolgálatok értékelése szerint „Sütő” tevékenysége káros és veszélyes Magyarországra nézve, viszont a magyar hivatalos szervek nem rendelkeztek olyan adatokkal, amelyek alapján vele szemben bármilyen nyílt eljárásban felléphetek volna, ezért a további káros tevékenység megakadályozására úgy határoztak 1985. február 6-án, hogy lejáratták „Sütő”-t a magyar ellenzéki körökben.

A lejárattás tervét arra alapozták, hogy az ellenzékiek mindenkivel hajlandóak voltak együttműködni, aki elősegítette tevékenységüket, viszont kapcsolatukat azonnal megszakították az általuk ügynöknek vélt személyekkel és a kémkedés gyanújával ellenőrzés alatt állókkal, félve az ilyen ügybe keveredéstől. Ennek alapján az elhárítás két narratívát állított fel. Az első szerint kiszivárogtatták volna, hogy „Sütő”-t a magyar állambiztonsági szervek ellenőrzés alatt tartják, míg a második szerint felkeltették volna annak gyanúját, hogy „Sütő” korábban a lengyel, akkoriban pedig a magyar belügyi szervekkel tartott kapcsolatot. A lejárattásra számos intézkedést vettek tervbe. Így például tervbe vették, hogy

- az ellenzéki személyiségek rendőrségi meghallgatásán „Sütő”-ről is tesznek fel kérdéseket;
- ki- és beutazásakor szoros vámellenőrzéseknek vetik alá, amit elpanaszolhat ellenzéki barátainak;
- felhívják újságíróként ellenzéki személyeket, akiknél „Sütő”-re hivatkozva jelentkeznek be, jelezve, hogy szerintük a svéd újságíró nem megbízható, mert látták már BM-esekkel;
- Lengyelországból hálózat segítségével azt az információt juttatják el, hogy „Sütő” kapcsolatban állt a lengyel állambiztonsággal.

A kombinációs terv végrehajtását az állambiztonsági szolgálat részintézkedések megtételével tudta csak megkezdeni az 1984-es év belpolitikai eseményeinek korlátozó hatása miatt. Ilyen rész- és valószínűleg egyetlen intézkedés volt, amikor a Pen Club magyarországi főtitkárjánál hintették el 1985 júniusában, hogy „Sütő” azok közé a Magyarországra gyakran utazó nyugati újságírók közé tartozik, aki ugyan széles ellenzéki kapcsolatokkal rendelkezik, de nem segíti elő tevékenységüket, sőt akinek magatartása a hivatalos szervek részéről még pozitívan is értékelhető. A beszélgetésen elhangzott, hogy Magyarország sokra értékeli és pozitívan ítéli meg „Sütő”-t, aki bár-mikor korlátozás nélkül beutazhatott, ellentétben a Pen Club nyugatnémet elnökével.

A bizalmas nyomozás lezárása

Annak ellenére, hogy az 1985-ös értékelő jelentésben még kilátásba helyezték a tervbe vett lejárattó intézkedések folytatását, újabb akció már nem történt 1986-ban. Ennek egyik oka az lehetett, hogy „Sütő” 1986. júniusi látogatása után nem adott életjelet magáról. Nem érkezett arról információ sem a társszervektől sem más forrásból, hogy folytatná Magyarországhoz köthető munkáját, valamint az állambiztonság vonalain

és egyéb intézkedéseik során sem került elő adat „Sütő” bármilyen újabb ellenséges tevékenységéről. Ezt észelve az ügyet feldolgozó alosztály két alkalommal is érdeklődött a hírszerző szolgálatnál, vajon „Sütő” még mindig Bécsben tartózkodik-e, vagy sem. Végül a hírszerzés válasza 1987. június 11-én érkezett meg, amely szerint a svéd újságíró és felesége elköltözött Párizsba 1987 májusában. Ennek következtében Magyarországra való beutazása hosszú távon már nem volt várható.

A feldolgozás során keletkezett adatok figyelembevételével az idevonatkozó 10/1973. sz. belügyminiszteri parancs V. fejezetének 56/e. pontja alapján az elhárítás vezetője úgy határozott, hogy a „Sütő” fn. bizalmas nyomozást megszünteti. A keletkezett iratokat irattárba helyezi, és intézkedik „Sütő” alapnyilvántartásba vételére 1987. július 15-én.

A magyar elhárítás tehát befejezte „Sütő” feldolgozását, viszont az ügyet megindító kémgyanúról már nem tett említést a megszüntetésnél. A szolgálatok csupán annyit mondtak ki, hogy „Sütő” esetében nem sikerült megerősíteni az eredeti gyanút, valamint azt, hogy nem folytatott büntetőjog által értékelhető tevékenységet Magyarországon. Odáig nem mentek el, hogy az ügyet bűncselekmény hiányában szüntessék meg. A lehetőségük meg lett volna, hiszen az eljárásban nem sikerült megállapítani a feltételezett bűncselekmény elkövetését, valamint a 10/1973. belügyminiszteri parancs 56/a. pontja értelmében megszüntethetőségi ok volt az is, ha megállapítást nyert, hogy nem következett be bűncselekmény.

A titkos felderítés eredményei

A „Sütő”-vel szemben folytatott titkos felderítés már az eljárás elindításakor gyenge lábakon állt. A magyar állambiztonság kémelhárító szolgálata csupán feltételezésekre hagyatkozott már a gyanú megfogalmazásának időszakában. Nem állt rendelkezésükre semmi azon túl, hogy egy Bécsben élő nyugat-európai újságíróról volt szó, aki rendszeresen utazott Magyarországra, és itt nemcsak a hivatalos forrásokból, hanem ellenzéki körökből is tájékozódott. Természetesen ezt az elhárítást végző szakterület is érzékelte, viszont az akkori társadalmi környezet és politikai irányítás elvárásainak megfelelően ez elegendő volt egy előzetes ellenőrzés megindítására.

Az előzetes ellenőrzés során, amely közel három évig tartott, bevetették a titkos információgyűjtő eszközök többségét a svéd célszeméllyel szemben. Felhasználták a már meglévő hálózati lehetőségeiket, határellenőrzés alá vonták, levéllellenőrzést rendeltek el, a szállodai szobáit és telefonjait lehetőség szerint lehallgatták, valamint igénybe vették a társszolgálatok információit. Mindezek ellenére nem sikerült beszerezni komolyan értékelhető operatív értékű adatot, amely alátámasztotta vagy megerősítette volna a kémgyanút, viszont kizárni sem sikerült egy esetleges külföldi hírszerző szervhez való tartozást. Ez, valamint az akkori politikai irányítás által kiadott irányelvek,¹⁶ vagyis hogy „Sütő” neves magyar és kelet-közép-európai ellenzéki sze-

¹⁶ A szakmai értékelés szerint a nyugati országok fellazításpolitikája a '80-as évekre jellemzővé vált, ami miatt komoly állambiztonsági veszélyként értékelték. A fellazítás fontos eszközei a Szabad Európa Rádió és beutazó személyek voltak, valamint fontos tényező volt az országban élő ellenzék. Bővebben lásd Mezei 2022: 99–101.

mélyiségekkel tartott fenn közvetlen kapcsolatot, elegendőnek bizonyult a bizalmas nyomozás elrendeléséhez.

Az 1981-ben elrendelt bizalmas nyomozás érdemi része is majd öt éven keresztül tartott, amely alatt az állambiztonság illetékes szakterülete az előzőeken túl újabb eszközöket és a már alkalmazottakat újabb területeken vetette be.

Igyekeztek a hálózati lehetőségeiket kiszélesíteni és pozíciót kialakítani „Sütő” közvetlen baráti környezetében, ezt a tervüket azonban nem sikerült megvalósítani. Egyrészt nem találtak a feladatra megfelelő pozícióval rendelkező személyeket, vagy ha találtak, nem választottak megfelelő kiválasztási eljárást, és a kiválasztott személy beszerzésétől is el kellett állniuk. Az egész titkos felderítés során pusztán a hivatalos kapcsolati körre támaszkodtak, akik viszont nem rendelkeztek megfelelő hírszerzői lehetőségekkel, így e területen, még ha volt is, kémkedésre utaló vagy azt igazoló adatokat nem is szerezhettek volna be.

Több alkalommal is végeztek titkos kutatást „Sütő” szállodai szobáiban, amelyek felemás eredményeket hoztak. Egyrészt sikerült „Sütő” kapcsolati körét és napi munkáját megállapítani, viszont nem sikerült olyan jelre bukkanni, amely akár kémkedést, akár kémtevékenységhez kapcsolható magatartást feltételezhetett volna. A titkosszolgálatok ugyan nem tudtak végrehajtani minden tervbe vett titkos kutatást, de a módszer mégis alkalmas volt arra, hogy a szolgálatok viszonylag pontos képet kapjanak a célszemélyről és újságírói tevékenységéről.

Hasonló eredményt hozott a külső figyelés és a szobalehallgatás kiszélesítése, míg a lejárásra indított kombinációt nem vitte végig az állambiztonsági szolgálat. Az éttermekben és a barátok lakásain végzett lehallgatások a kapcsolati kör beazonosítására és „Sütő” újságírói érdeklődési területeire világítottak rá. A külső figyelés csak a találkozásokat tudta dokumentálni, releváns dokumentumok vagy információk átadására jelenlétükben nem került sor. A kombinációt pedig olyan későn kezdték meg és olyan vontatottan bonyolították, hogy gyakorlatilag okafogyottá vált, és érdemi lépéseket már nem is tettek.

Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy az állambiztonság illetékes szakterületének ügyben érintett munkatársai jól értékelték „Sütő” magyarországi tevékenységét már a titkos felderítés első szakaszában, nem volt szükség komolyabb intézkedéseket alkalmazni az adott ügyben.

Felhasznált irodalom

Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség Ügyrendje, 1972. Online: www.abtl.hu/sites/default/files/forrasok/ugyrend_2.pdf

DEMETER Nóra – TÓTH Antal (2012): A Környezettanulmány (1919–1990). In Csóka Ferenc (szerk.): *Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés és a titkos adatgyűjtés világából*. Budapest: NBSZ, 133–136.

GERGELY Attila szerk. (1980): *Állambiztonsági értelmező kéziszótár*. Budapest: BM Könyvkiadó

GYARMATI György – VARGA Katalin szerk. (2001): *A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései 1953–1956*. Első kötet. Budapest: Történeti Hivatal

- MEZEI József (2022): *A Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség által foglalkoztatott hálózat és a szervezet által folytatott operatív ügyek elemző vizsgálata 1975 és 1985 között*. PhD-disszertáció (tervezet). Budapest: NKE. Online: https://rtk.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/Mezei_Jozsef_PhD_disszertacio_tervezet.pdf
- URBÁN Attila (2019): Változások a magyar kémelhárítás feladatrendszerében és szervezeti rendjében az 1970-es évek első felében. In DRUSZA Tamás (szerk.): *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről*. Budapest: Dialóg Campus. 97–110.

Levéltári források

- Az állambiztonsági szervek előzetes ellenőrző és bizalmas nyomozó munkáját meghatározó 0010/1973. számú belügyminiszteri parancs, – ÁBTL 4.2-10-21/10/1973.
- A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 13/1963. számú parancsa, – ÁBTL 4.2.-10-21/13/1963.
- A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 10/1970. számú parancsa, – ÁBTL 4.2.-10-21/10/1970/2.
- A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 19/1970. számú parancsa a postai küldemények operatív ellenőrzésének szabályozására, – ÁBTL 4.2.-10-21/19/1970/3.
- A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 17/1971. számú parancsa a titkos operatív technikai rendszabályok alkalmazásáról, – ÁBTL 4.2.-10-21/17/1971.
- A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 005. számú parancsa, Budapest, 1972. április 5. Online: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10-21_5_1972.pdf
- A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 35/1982. számú parancsa az Operatív-Technikai Rendszabályok és Módszerek Alkalmazásának Szabályzata kiadásáról, – ÁBTL 4.2.-10-22/35/1982.
- Operatív figyelés 1. kötet*. Kiadja: BM III/2. Osztály, 1972. – ÁBTL 4.1. A-3050/1. „SÜTŐ” fn. személyi dosszié, – ÁBTL-3.1.5-O-19345/1.